

„VRTČEVA“ PRILOGA.

Prirodopisno-natoroznansko polje.

Rudeča mušnica.

Stoji možiček v gozdu
Z enó nožičico,
Imá na glavi čedno,
Rudečo kapico.

Izvestno ga ni med vami nobenega, kateri bi ne bil videl vže v gozdu te lepo rudeče, belopikaste gobe. Morda si je mislil tudi takó kakor sem si mislil jaz, ko sem jo videl: o zakaj vender ni takó okusen kakor je prijazen videti ta „možiček“ z rudečo kapico ali pravilnejše z rudečim klobučkom! Ali ni mu upati, malopriden in ničvreden je ves, kar ga je.

Mušnica, tudi mušja goba imenovana (*Agaricus muscarius*, *Rother Fliegenpilz*, *Fliegenschwamm*, *Fliegentod*) je po naših gozdih sploh zelo znana goba. Raste od meseca avgusta do oktobra ali sama, ali pa tudi v družbi z drugimi gobami. Najbolj jej ugaja peščena zemlja, zatorej je po bregovitih gozdih več mušnic nego po listnatih ali iglovnatih.

Mušnica ima vse one dele, katere ima vsaka popolnem razvita goba; recimo: mrežast micelij ali podgobje v zemlji, kocén ali bét s klobukom nad zemljo. Kadar mlada mušnica iz zemlje pririje, obdaja jo še neka bela kožica. Ta kožica se pozneje, kadar goba večja postaja, pretrga in njeni ostanki ostanejo ali na spodnjem konci kocéna ali pa kot pike ali bradovice na površji rudečega klobuka; časi tudi kot majhen obroček na kocénu ali bétu.

Klobuk od gobe mušnice je iz začetka okroglast, pri čisto razvitih gobah (glivah) pa precej širok.

Površje, ki je škrlatno rudeče, posuto je z belimi bradovicami ali pikami, ki so ostanki kože, v katero je bila mlada mušnica zavita. Ako si klobuček obrnemo in si njegovo spodnjo stran ogledamo, našli bomo, da plôdna plast ni sestavljena iz cevek, kakor pri globanji, nego iz samih tenkih, belih listkov ali platnic. Zategadelj prištevamo mušnico, kakor tudi vse druge gobe (glive) k rôdu platničaric ali listkaric. Nemec pravi temu rôdu: *Blätterpilze*, botanik pa: *Agaricini*.

Znano vam je, otroci moji, da se pri gobah cevkaricah ali pri gobanih nahaja trôs v cevkah, iz katerih je sestavljena plôdna plast. A kje je pri platničaricah? Pri teh glivah visi trôs prosto na listkih ali pa je med njimi skrit.

Kocén, na katerem tiči klobuk, precej je visok, poln in pri nekaterih mušnicah tudi votel. Nekoliko više od kocénove sredine vidi se majhen, bel, časi tudi rumenkast obroček. Spodnja stran kocénova, ki je precej debela, obdana je z neko luskinasto kožo.

Mušnico prištevamo k najbolj strupenim gobam, kajti užitek te gobe ima zelo hude posledke.

Če bi kdo mušnico povžil, začelo bi ga najprej v grlu hudo žgati, potem bi ga strašno žejalo in še prej, nego bi želodec gobo prebavil, začel bi nesrečnež hudo bljevati. Ali malokdaj se to zgodi, da bolnik izbljuje kosce te strupene gobe in takrat, če se to zgodi, navadno je največja nesreča vže minula.

Ali poslušajte, kaj se zgodi, če so kosci mušnice ostali v želodeci! Zastrupljenca začne krč zvijati, izgubi govor, začne z zobmi škripati, in tak je, kakor bi bil stekel ter navadno v kakih 24 urah umrē.

Kamčadaleci in druga ljudstva severo-vzhodne Azije pripravljajo iz mušnice in iz soka ozkolistnatega vrbovca (*Epilóbium augustifolium*, *schmalblätteriges Weidenröschen*) neko omótno pijačo, s katero se radi opijanjajo.

Od kod je dobila mušnica svoje imé, znano je vsakemu. Mušnica se namreč nareže na majhene koščke, zalije se z mlekom ter se da muham jesti, da pocepajo. Kolikokrat se je vže zgodilo, da se je kak sladkosneden otrok zastrupil, popivši muham pripravljeno mleko, misleč, da se bode medice napil. Stariši naj ne puščajo takih stvari na prostorih, katere otroci lahko dosežejo, a vi otroci, ki ste vže nekoliko večji ter tudi pametnejši, pazite svojih manjših bratcev in sestic!

Toliko bodi o gobi mušnici dovolj!

A otroci moji, jaz poznam še drugo gobo platničarico, katero ste vi vže mnogokrat v gozdu znabiti neusmiljeno pomandrali in pohodili, misleč, da ste uničili malovredno mušnico a vender ni bila mušnica. In ko bi vi otroci vedeli, kakó okusna da je ta goba in da so jo vže stara ljudstva n. pr. nekdanji Rimljani kaj radi uživali, izvestno bi jo utrgali, z veseljem jo nesli domóv materi, da vam jo pripravi v jed. Kakšna pa je ta okusna goba, ki smo jo celó s strupeno mušnico zamenili? Bajē mušnici zelo podobna. Takó pravite in prav imate. Na prvi pogled je karželj, takó se namreč imenuje ta goba, mušnici res zelo podobna, a če si jo natančneje ogledamo, precej opazimo, da so listki, iz katerih je plodna plast sestavljena, kakor tudi kocén, rumene barve a ne bele, kakor pri mušnici. Sploh je pa vse meso karželjna rumeno, in taka postane tudi voda, v katerej se je ta goba kuhala.

Razločuje se pa tudi karželj v tem od mušnice, da ima na površji lepo rudečega klobuka mnogo večje pike ali bradovice nego mušnica. Navadno pa je površje klobukovo brez bradovic ter lepo gladko.

Stari Rimljani so imenovali to gobo „*Agaricus-caesaréus*,“ t. j. cesarska goba. To imé določno pričuje, da so karželj zavoljo njegove okusnosti ravno cesarji in kralji najraje uživali. Nemci pravijo karželjnu: *Kaiserling*. Po krajih na Slovenjem Štajerskem, po katerih se ta platničarica uživa, pravijo jej: *blagov* ali tudi *oglavka*. Toda krajev, po katerih bi si upali *blagov* ali *oglavko* uživati, ni mnogo. A to pride od tod, ker je malo takih ljudi, ki bi znali ločiti karželj od mušnice.

Karželj raste po vsej južnej Evropi, najraje po hrastovih gozdih. Južno podnebje mu mnogo bolj ugaja, nego li severno. Mlad karželj je enako mladej mušnici zavit v neko tenko belo kožo, in ker ima takrat precejšno podobnost z jajcem, pravijo prebivalci po nekaterih krajih mladim karželjnom tudi jajca.

Otroci! Zdaj, ko je vsa narava dobila novo lice, ko so nas vže davno zapustile vesele ptičice, ki so nas vse poletje razveseljevale s prijetnim petjem, zdaj bodete čitali ta sestavek nekoliko površno, kajti ni vam priložnosti, da bi vse to, kar vam tukaj opisujem, tudi na pravih gobah opazovali.

A kmalu bode minula mrzla zima, prišla bode vesela vigred ter gorko poletje in bližal se bode zopet hladni jesenski čas; takrat, otroci moji, vzemite „Vrtec“ s seboj, idite v prosto naravo tjã v gozd, in oglejte si ondu „hudega strijca“ mušnico ter nedolžni karželj, da se sami prepričate, ali je res vse takó, kakor vam sem tukaj povedal. Da ste mi zdravi!

Anton Kosi.

Listje in cvetje.

Drobtine.

Umr! je v 14. dan novembra gospod

Andr. Hajdenjak,

učitelj na kr. možkej vадnici v Zagrebu, tajnik društva „Dobrotvora,“ član učiteljske „Zadruga“ in več dru-

gih društev v 37. letu svoje dóbe. — Rajnki je bil saj po imenu čitateljem našega lista dobro znan, ker je mnogo knjižic spisal, katere smo v „Vrten“ omenjali. Bil je velik in ošoben prijatelj „Vrtčevemu“ uredniku in se je jako zanimal za „Vrtec“ in sploh našo literaturo. Bodi mu torej spomin ohranjen tudi v našem listu. Bog daj večni mir in pokoj, njegovaj dobrej, plenfenitej duši!

Pametnice.

- * Molitev je prva tolažba sreá, Brez nje blagoslóva Bog nikdar ne dá.
- * Nedolžnost bolj diči človeško sreé Kot krona in biseri carske glavé.
- * Kjerkoli prebivaš, kjerkoli živiš, Glej vedno, da revežem dobro storiš.
- * Kaj hásne srebró ti, kaj hásne zlató, Če prazno po konci zmir nosiš glavó.
- * Oj uči mladina se pridno, lepó, Da kruha ti zmanjkalo nikdar ne bó.
- * Trpljenja pri delu se nikdar ne boj, Naj tekel bi tudi raz čela ti znój; Saj, kadar vse delo vestnó si končál Gotovo brez skrbi sladkó boš zaspál.

A. Pin.

Kratkočasnice.

* Vprašali so ljudje prosjaka: „Katero ti je breme najtežje?“ — „Prazna torba,“ odgovori prosjak.

* Vprašali cigana: „A po čem poznaš, da je półudne, ker nimaš ure?“ — „Po želodeci,“ odgovori cigan.

* Vprašali nos psa: „Zakaj vsacega pozdravlja z repom?“ — Odgovori: „Zato, ker nimam klobuka.“

Rešitev besednih ugank v II. „Vrtčevem“ listu.

I. Dolenjska vas: Dobrepolje.

Gorenjska vas: Dob; del živalskega telesa: rep; tekočina: olje. — Samostalnik s prilastkom: Dobro polje.

II. Sava

Vincencij

Ecehiel

Tunjice

August

Celebes

Ivo

Rudokop

Italija

Lisica

Izak

Modras

Erivan

Terezija

Orlov

Deb!o

Izrael

Jaspis

Obe uganki so prav rešili: Gg. J. P. v Dragi; Jan. Vohinec, učitelj v Kresnicah; Iv. Tomažič, učitelj v Nevljah; Ivan Povh, učitelj pri sv. Venčesu (Štir.); A. Jasovniški v Ljubljani; Iv. Zarnik, uč. v Ljubljani; Alojzij Vakaj pri sv. Ani (Štir.); Iv. Hribar, A. Božič, Iv. Zupančič, A. P. Bistriški, J. K. Vodiški, K. Strucelj, Miljutin Zarnik, dijaki v Ljub-